

მირანდა ტყეშელაშვილი

„დამარხული ვაზი“

აფხაზეთის ომს არაერთი მხატვრული თუ დოკუმენტური ნაწარმოები მიეძღვნა. მათი ნაწილი უშუალოდ ომის დამთავრების შემდეგ იწერებოდა, გასული საუკუნის 90-იან წლებში; ცხელი ამბები, ცხელი ემოციით. ავტორები თითქოს ჩქარობდნენ, არ უნდოდათ უმცირესი ფაქტი თუ მოვლენა გამოჩენოდათ, ისეთები, რომლებიც გგონია, რომ წარუშლელად აღიბეჭდება, მაგრამ დროთა განმავლობაში ფერმკრთალდება.

არის ტექსტები, რომლებიც მოგვიანებით, 2000-იან წლებში შეიქმნა, ჩვენი ქვეყნისთვის ამ უმნიშვნელოვანესი ტრაგიკული მოვლენის განსჯისა და გააზრების შემდეგ.

ყველაზე თვალშისაცემი, რაც ყველა მათგანს აერთიანებს, არის ავტორთა შეგნებული არჩევანი, არ წერონ მხოლოდ ომზე, გამოიხმონ და გააცოცხლონ აფხაზეთში გატარებული ბავშვობისა და ახალგაზრდობის საუკეთესო მოგონებები, დახატონ აფხაზეთის მკვიდრთა ადამიანური ვნებები და ურთიერთობები, მათი ყოველდღიური ყოფა და აუცილებლად აჩვენონ, რომ არ არსებობდა ბარიერი ეროვნებათა შორის.

სოხუმელი თუ თბილისელი უფროსი და ახალგაზრდა თაობის მწერლების – ნუგზარ შატაიძის, გურამ ოდიშარიას, გელა ჩქვანავას, ბექა ქურხულის, ომის ტექსტები ბევრი ნაგვიკითხვას, ერთი აფხაზი ავტორისაც ითარგმნა – დაურ ნაჭყებიას რომანი, ფრონტის მეორე ნაპირიდან დანახული ომი.

„დამარხული ვაზი“ აფხაზეთის ომის შესახებ დაწერილი უახლესი (2019) ტექსტია, ორი სრულიად განსხვავებული ავტორის უცნაური კოლაბორაციის შედეგად შექმნილი. არტურ იურკევიჩი ლატვიელი ახალბედა მწერალი და სტაჟიანი ჟურნალისტიკა. მალხაზ ჯაჯანიძე – აფხაზეთში დაბადებული და გაზრდილი ბიჭი,

რომელსაც 16 წლის ასაკში, მეგობრებთან ერთად მოუხდა ხელში იარაღის აღება, სიცოცხლისა და ღირსების შესანარჩუნებლად. ეს წიგნი პირველ პირში მოთხრობილი მისი თავგადასავალია. ავტორებს როლებიც გადანაწილებული აქვთ: პირველი მწერალია, მეორე – მოთხრობელი. მალხაზ ჯაჯანიძის სიტყვებით, მას ყოველთვის სურდა თავისი ომის ისტორია დაენერა, „აპოლიტიკური, ობიექტური და მიუკერძოებელი.“ სწორედ ამ ამოცანის აღსრულებაში დაეხმარა მას ლატვიელი მეგობარი, რომელიც სულ სხვა მიზეზით, საქართველოში პირველად 2009 წელს მოხვდა, აფხაზეთში კი მალხაზის გაცნობისა და მისი თავგადასავლის მოსმენის შემდეგ, მისი ბავშვობის ადგილების, გადამწვარი სახლის, იქ დარჩენილი ნათესავებისა და ნაცნობ-მეგობრების, შემდგომში წიგნის პერსონაჟებად ქცეული რეალური ადამიანების სანახავად და მალხაზის ამბის მათეული ვერსიების მოსასმენად ჩავიდა. მალხაზ ჯაჯანიძე ამბის მთავრი პერსონაჟია, არტურ იურკევიჩი კი მწერალი, რომელმაც ამ მძიმე ემოციურ მასალას უპოვა შესატყვისი ფორმა, კომპოზიცია და მკითხველამდე უდანაკარგოდ მოიტანა.

რაკი, საბოლოოდ, წიგნი არა ორიგინალური, არამედ თარგმნილი ტექსტია, აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ქართველი მწერლის მიხო მოსულიშვილის ღვაწლიც, რომელმაც ის რუსულიდან თარგმნა, ქართველი ბიჭის თავს გადახდენილ ამბებს ეროვნული კოლორიტიც შეუწერა და ენობრივად ასახა დისტანცირების ის ხარისხიც, უცხოელი ავტორის თხრობაში რომ გამოსჭვივის.

ჟანრობრივად წიგნი მხატვრულ-დოკუმენტური რომანია. თანამედროვე ლიტერატურათმცოდნეობა ახლებურად გაიაზრებს დოკუმენტურ პროზას, ტრადიციული მემუარისტიკა შეიცვალა და სხვა მნიშვნელოვანი განზომილება შეიძინა. მოთხრობილია დოკუმენტური ამბები რეალურ ადამიანებზე, ადგილებსა და მოვლენებზე; ყველაფერი არსებობდა, ყველაფერი ამბის რეალურ გმირთან და წიგნის თანაავტორთან იყო დაკავშირებული, მაგრამ ეს მაინც ფიქციაა, მხატვრული ტექსტია.

მოვლენები, რომლებიც ამ წიგნშია აღწერილი, ომის პირველივე დღეებიდან იწყება და ერთი წლის განმავლობაში გრძელდება. სამნაწილიანი რომანის პირველ მონაკვეთში მოქმედება ერთ კონ-

კრეტულ ლოკაციაზე, გაგრასა და ბიჭვინთას შორის მდებარე პატარა დაბა ალახაძეში ვითარდება. ცხელი აგვისტოს ხვატში დროებით დედ-მამისა და და-ძმის გარეშე, მშობლიურ სახლში მარტო დარჩენილი მახო ომის პირისპირ აღმოჩნდება. ომისა, რომელიც არაფრით ჰგავს მის მიერ წიგნებში ამოკითხულ საბრძოლო ბატალიებსა და საგმირო-ჰეროიკულ ამბებს. „ჰო, კარგი, დაიწყო. გავიგეთ! ეს ხომ ომიც არაა, – ცარიელი სახელია... ის არაფრით ჰგავს თითოეული ბიჭის წარმოსახვაში არსებულ წარმოდგენებს: სადაა ტანკები? სადაა მტრის ავიაციის თავდასხმები და დაბომბილი სახლის ნანგრევები?... გაგრამ რომ ბათქაბუთქი ატყდა, აქედან ექვსიოდე კილომეტრზე, მერე უფრო საინტერესო გახდა.“ დაბაში კი არაფერი ხდებოდა, „როგორც ველური ცხოველი ნახტომის წინ, ისე გაირინდა ცხოვრება“.

რეალური ომი არა, მაგრამ მისგან გამონვეული სასიკვდილო საფრთხე ხელშესახები მხოლოდ მაშინ გახდა, როდესაც სახლში მიაკითხეს გასაძარცვად აფხაზმა და ჩეჩენმა ბოევიკებმა. ამ შეხვედრისთვის თითქოს წინასწარ მოემზადა კიდეც, სანადირო და პნევმატური იარაღი, მამის ახლათახალ ჟიგულზე მოხსნილ საბურავებთან ერთად, გადამალა, სავარუდო შეკითხვებზე პასუხებიც წინასწარ მოიფიქრა, მაგრამ მაინც, სიკვდილის თვალეპში ჩახედვა მოუწია. მათგან სასწაულებრივად თავდახსნილმა, დაბის მეორე მხარეს, მეურნეობის სიმინდის ყანების გადაღმა მცხოვრები მამიდის სახლამდე მიაღწია. იქ, აფხაზების მორიგი რეიდისას, მეზობლის მომიჯნავე ნაკვეთში თავის შესაფარებლად გადამხტარი მახო თავის თანატოლსა და შორეულ ნაცნობს, ბათოს გადააწყდა, ისიც სახლების გასაჩხრეკად მოსულ აფხაზებს ემალებოდა, ბიძაშვილებთან, გოჩასა და გელასთან ერთად. მამიდის თანხმობით, სწორედ ამ ბიჭების ნახევრად აშენებული, მოუწყობელი სახლის მეორე სართულზე, ფარდალალა ოთახში მოუწია ამ ოთხეულს მთელი შემოდგომისა და ზამთრის გატარება. ომის დასრულების მოლოდინში, მეტისმეტად განელილი დროის საჩვენებლად, აღსანიშნავია ამბის დეტალიზაცია ყოფითი, საყოფაცხოვრებო სიტუაციების დონეზე, თინეიჯერების ყოველდღიური ურთიერთობები, ომით შეცვლილ რეალობაშიც კი უცვლელი ინტერესები. სწორედ ეს მეტისმეტი კონკრეტიზაცია აჩვენებს

ხაზგასმით, რომ ესაა ამბავი, რომელიც იმ დროს აფხაზეთში მცხოვრებ ათასობით ადამიანს გადახდა, ან შეიძლებოდა გადახდენოდა თავს. მთავარი გმირი, მახო, დაბაში არსებულ დავით გურამიშვილის სახელობის რუსულ სკოლაში სწავლობს. ქართველი კლასიკოსის გაელვება ტექსტში თავისთავად იწვევს გურამიშვილის პირადი თავგადასავლის გახსენებას „დავითიანიდან“, რომელიც ასევე გვაჩვენებს, რომ მსგავსი რამ შეიძლებოდა შემთხვევოდ ნებისმიერს, მე-18 საუკუნის საქართველოში. ბიჭობიდან კაცობაში ახლად ფეხშედგმული, ერთმანეთისგან განსხვავებული ტემპერამენტის, ხასიათის, ფიზიკური და ინტელექტუალური მონაცემების ოთხი ახალგაზრდა ომმა ხაფანგში გამოამწყვდია. მათ თავდაპირველ ურყევ რწმენას, „ჩვენები გაგრაში გამაგრდნენ, სოხუმიდან მხარს დაუჭერენ, მალე გუდაუთაშიც იქნებიან და ერთ-ორ-კვირაში ყველაფერი მორჩება“, წყალი მათივე თანატოლმა, რუსლანმა (რუსიკმა) გადაასხა, რომელმაც დეტალურად აუხსნა, როგორ ცდებოდნენ და საბოლოოდ დაბეჭდა: „სანამ აფხაზეტთან რუსები არიან, თქვენ არაფერი გამოგივათ“.

„კაცობრიობის მატრიანემ იცის ქალაქის დაუფლებისათვის გამართული მრავალი ბატალია: ტროას ალყა; კონსტანტინოპოლის დაცემა, ბიზანტიის დაღუპვასა და ოსმალეთის იმპერიის აყვავებას რომ ნიშნავდა; ქრისტიანების რევანში ვენის კედლებთან... სტალინგრადის ბრძოლა, ისტორიაში ყველაზე სისხლისმღვრელი...“

ესენი იყო ბრძოლები, რომელთაც გრანდიოზული მასშტაბი ბადებდა, ამ სისხლიან მორევში ძლივს გამოსარჩევ, უმნიშვნელო სუბიექტებს გმირებად აქცევდა...

გაგრის დაცემა არაა იმ სიაში, მწარე დიდების ბეჭდით რომაა გამაგრებული.

ჩემთვის აფხაზური არმიის ქალაქში შემოსვლა დაკავშირებულია ფრაზასთან: „ვაგ ზალზე ჩამღვრძალი მურმან ცაავა აგდია“.

„მურმანი, სოფლის საბჭოს თავმჯდომარე... პირველი კაცი... და თხრილში გდია...“, – მეშინოდა, წარმოვიდგენდი იმას, მწოლიარეს ბინძურ გუბეში ჭუჭყიანი პიჯაკით, გვერდზე გადმოგდებული ენით და ცვილისფერი სახით, რომელსაც ყნოსავენ მანანწალა ძაღლები და კბილებს აკრაჭუნებენ... ეს სურათი ტელევიზორში ნებისმიერ

განცხადებაზე უფრო დამაჯერებელი იყო: გამოუსწორებელი რამ მოხდა.“

გაგრის დაცემის შემდეგ დაიწყო ოთხეულმა აფხაზეთიდან თავის დაღწევის გეგმების შედგენა, რადგან დარჩენა მეტისმეტად სახიფათო იყო, მით უფრო მათი ასაკის ქართველი ბიჭებისათვის, რომლებსაც გამარჯვებულები მტრის პოტენციურ მებრძოლებად აღიქვამდნენ. რომანის მეორე ნაწილში აღწერილია სახლიდან უფრო მოშორებულ და საიმედო სამალავში გადასვლა, გასამგზავრებლად მზადება და ხიფათითა და ფათერაკებით აღსავსე გრძელი გზა. სულ რაღაც 50 კილომეტრის გავლას ფსოუს საზღვრამდე, რომლის ფეხით დალაშქვრასაც ჩვეულებრივ ვითარებაში 2-3 დღე ეყოფოდა, მთელი თვე მოუწოდნენ. ამ ხნის განმავლობაში „ბიჭებმა ისწავლეს მოკვლა“, იშოვეს პირველი ნამდვილი იარაღი, გზად გადაეყარნენ მოხუც აფხაზს, რომელმაც აუხსნა, რა არის ის მთავარი, რაც ადამიანს ადამიანად აქცევს და ყველა ეროვნებას ერთი აქვს, უბრალოდ ინსტრუმენტებია სხვადასხვა. აფხაზებისთვის ეს „აფსუარა“, ზნეობის დაუნერეელი კოდექსი, იდეალური აფხაზის სახესთან რომაა დაკავშირებული. „აფხაზი ცოცხალია, სანამ მასში „აფსუარა“ „ცოცხლობს“, მისი მეორე სახელი კი სინდისია. იმ მოხუცისთვის მნიშვნელობა არა აქვს, მის სოფელს, რომელიც ფსოუმდე სულ ბოლო დასახლებული ადგილია აფხაზეთის ტერიტორიაზე, ძველებურად ვაშლოვანი ერქმევა თუ მჰაადრიბსტა, როგორც გამარჯვების შემდეგ, როცა „ისტორიული სამართლიანობა აღადგინეს“, მთავარია, ის შეინარჩუნონ, რაც ქართველს აქცევს ქართველად და აფხაზს – აფხაზად, ანუ სინდისი. მათდა გასაკვირად, მოხუცი გამოთხოვებისას მშვიდობიან გზას ქართულად უსურვებს, რითაც გაცოცხლებულ ბიჭებს გააგებინეს, რომ იცის, ვინც არიან.

ამ გზის თითქმის დასასრულს ყველაზე დიდი ტკივილი მეგობრის დაღუპვა გახდა. იმ ოთხს შორის ბუნებით ყველაზე მხიარული, ავანტიურისათვის ყოველთვის მზადმყოფი, თუმცა არა მავნე და სხვებზე ნაკლებად გონიერი, მახოს ხუმრობების მუდმივი ობიექტი – ბათო, თავისივე ხელით აფეთქებულ „ლიმონკას“ შეენირა, დაიღუპა დანარჩენი სამეულის გადასარჩენად, იმისთვის,

რათა მდინარე ფსოუს მეორე ნაპირზე გასულები, თითქმის მიღწეულ მიზანთან არ დაეხოცათ საზღვარზე მყოფ აფხაზებს.

მეგობრის სიკვდილმა ძალიან დამთრგუნველად იმოქმედა, რადგან, მართალია მათ უკვე მოასწრეს, შეჩვეოდნენ სხვების სიკვდილის ხილვას, მოკვლასაც კი, მაგრამ ჯერ კიდევ არ შეეძლოთ ახლობლის დაკარგვასთან შეგუება.

ამ გზაზე დახვედრილი ბოლო სიკეთე მახოს სოჭიდან ბათუმისკენ მომავალ თბომავალზე ელოდება, ხმაურიანი დიდი ქართული ოჯახის სახით. აფხაზეთის სანაპირო წყლებში ბოვეიკებს რეიდზე აჰყავთ ყველა მცურავი საშუალება, ამონმებენ მგზავრებს, მათ შორის ქართველი მებრძოლების აღმოსაჩენად. რომ არა იმ ოჯახის დედა, რომელმაც საკუთარი გარდაცვლილი უფროსი ვაჟის, დაახლოებით მახოს ტოლი ხუტას დაბადების მოწმობა აჩვენა მათ, სამშვიდობოზე გასული, ხელახლა აღმოჩნდებოდა სახიფათო ზონაში.

საინტერესოა წიგნის სათაური „დამარხული ვაზი“, რომელიც ასეა ახსნილი: უკვე თბილისისკენ, სამშვიდობოს ბათუმი-თბილისის მატარებელში მჯდომ მახოს თანამგზავრი მეომარი უამბობს: „სულ დავივიწყეთ ჩვენი ჩვეულებები... დაღუპული თანამებრძოლის დედამ მითხრა, თუკი სხეული არაა, მიცვალებულის ნივთებს მარხავენ, თუ სულ არაფერი დარჩა, – მაშინ ვაზის ტოტს“ (გიორგი ლეონიძის ლექსში „მეცამეტე საუკუნე“ ქვეყნის აოხრების საჩვენებლად გამოყენებულია ფრაზა: ვენახი-სამარე; რეზო ჩხეიძის იდეოლოგიურ ფილმში „ჯარისკაცის მამა“ – ომის სისასტიკის ყველაზე შთამბეჭდავი სურათი ტანკით გასრესილი ვენახითა და ამ სანახაობით აღშფოთებული ქართველი გლეხის მეტაფორითაა გადმოცემული). მოგვიანებით მახო ქალაქ რუსთავში, იალღუჯის მთაზე ადის და რქანითელისა და ალადასტურის ლერწებს მარხავს ომში შეძენილი და დაღუპული მეგობრის, ბათოს პატივსაცემად, რომლის უსიცოცხლო სხეული მდინარე ფსოუს ტალღებში ჩაიკარგა.

წიგნის მესამე ნაწილში მოქმედება 90-იანი წლების ნაომარ, დამარცხებულ, გადატაკებულ და უიმედობის მორევში ჩაძირულ საქართველოში, ქალაქ რუსთავში ვითარდება, სადაც მახო ოჯახთან ერთად ცხოვრობს. ყოველგვარ თანაგრძნობას მოკლებულ,

დაუზოგავ, უსამართლო დამოკიდებულებას თანატოლთა სამყაროსა თუ მაშინდელი მილიციის მხრიდან გმირი ახალ სახიფათო თავგადასავლებში შეჰყავს და ერთხელ კიდევ ახსენებს, რომ მოძალადეებს ეროვნება არა აქვთ.

თანაავტორი და მთავარი პერსონაჟი, მალხაზ ჯაჯანიძე ამ ნიგნს უფროს ძმას, თენგიზს, უძღვნის, რომელიც საერთოდ არ ჩანს თითქმის ხუთასგვერდიანი მოქმედების განმავლობაში; ფილმად რომ გადაიღო, ალბათ, მსახიობიც არ დაგჭირდება, მაგრამ მისი არსებობა პირველივე გვერდებიდან იგრძნობა. ნიგნის ბოლო ფურცლიდან ვიგებთ, რომ აფხაზეთიდან ომის დაწყებამდე გამოსული, ორ უმაღლეს სასწავლებელში ერთდროულად ჩარიცხული (თბილისსა და ლენინგრადში) და იქ დარჩენილი უმცროსი ძმის წამოსაყვანად აფხაზეთში შებრუნებული, ბრძოლით მიიკვლევს გზას, მერე კი იმისთვის რჩება, რომ არ შეუძლია ამხანაგებს უღალატოს. საბოლოოს კი ბრძოლაში იღუპება.

„დამარხული ვაზი“ მისი ორივე ავტორისათვის სამწერლო დებიუტია.

ქართულ ენაზე გამოქვეყნების პარალელურად, რომანი უკრაინაშიც გამოიცა. მათთვის, ვინც 2014 წელს თავადაც გადაიტანეს რუსეთთან საომარი დაპირისპირება, ნიგნში მოთხრობილი ამბავი განსაკუთრებით ახლობელი აღმოჩნდა.

ქართველი მკითხველისათვის კი, რომელსაც რომანში მოთხრობილი ამბები ალელვებს და კარგა ხნის განცდილ, ღრმად დამარხულ ტკივილს უახლებს, მოულოდნელობა აღმოჩნდა, რომ აფხაზეთზე დაწერილი ასეთი შთამბეჭდავი ნიგნის ავტორი ქართველი ან აფხაზი კი არა, ლატვიელია. საქართველოში გამართულ ერთ-ერთ პრეზენტაციაზე თანაავტორებმა ეს ამბავი ასე ახსნეს:

მალხაზ ჯაჯანიძე: დამოუკიდებლად დაწერის შემთხვევაში, ჩემთვის სირთულე იყო ამ ყველაფერზე ზედმეტი ემოციის გარეშე, განონასწორებული თხრობა, თანაც ისე, რომ რომელიმე მხარის მიმართ მიკერძოებული არ გამოვჩენილიყავი.

არტურ იურკევიჩი: ჩემი მიზანი იყო, ვყოფილიყავი ობიექტური და მეჩვენებინა მალხაზის ისტორია, რომელიც ძალიან ჰგავს აფხაზეთიდან დევნილი ხალხის საერთო წარსულსა და გამოცდილებას. ის ადამიანები, რომლებსაც ვხვდებოდი, მზად იყვნენ,

ამ გამოცდილების ყველაზე პირადი და ინტიმური დეტალები გაეზიარებინათ ჩემთვის. მათ უმრავლესობას დღემდე არა აქვს ბედნიერო ცხოვრება ამ ქვეყანაში და ვფიქრობ, ჩემი საშუალებით მათ სურდათ გაეგრძელებინათ მნიშვნელოვანი გზავნილი იმის შესახებ, თუ რამხელა ტრაგედიაა ომი და მომავალში ყველამ ერთად უნდა შევძლოთ მისი თავიდან არიდება.

P.S. რამდენიმე წლის წინ, საერთაშორისო ორგანიზაციების დაფინანსებით, ქართველმა და აფხაზმა ჟურნალისტებმა დოკუმენტური ფილმები მოამზადეს იმაზე, თუ როგორ ცხოვრობდნენ ომგამოვლილი ადამიანები ენგურის გაღმა-გამოღმა მხარეს. ქართველი ჟურნალისტებისათვის მიცემულ ინტერვიუებში ახალგაზრდა და შუა თაობის აფხაზები ყვებოდნენ, თუ რა უსამართლოდ ექცეოდნენ მათ ქართული წარმოშობის საბჭოთა ბელადები. ლავრენტი ბერია მათი მშობლების თაობას აიძულებდა ქართულ სკოლებში ესწავლათ, აკარგვინებდა იდენტობას. ახლაც კი, ერთად შეკრებილები, თავისდაუნებურად ქართულად მეტყველებენ, ჩვენ კი სიცილით ვახსენებთ, რომ ახლა ჩვენი ქვეყანა გვაქვსო. ქართველი ლტოლვილების ჩასაწერად ჩამოსული აფხაზი ჟურნალისტები კი დაჟინებით ეკითხებოდნენ სხვადასხვა ქალაქში, სახელმწიფო დაწესებულებების შენობებში ჩასახლებულ აფხაზეთიდან გამოდევნილ ადამიანებს, საქართველოს რომელი კუთხიდან იყვნენ წარმოშობით, სამეგრელოდან, ლეჩხუმიდან, რაჭიდან თუ იმერეთიდან... როგორ მოხვდნენ აფხაზეთში, იქაურმა სამოთხემ მიიზიდათ და თავად გადასახლდნენ, თუ რომელიმე ქართველი მმართველის მიერ მონყობილი დიდი გადასახლების ნაწილნი იყვნენ. საბოლოოდ, ისე გამოდიოდა, რომ მათი იქედან წამოსვლა ისტორიული სამართლიანობის აღდგენა, აფხაზეთისთვის მათ ავტენტური ტერიტორიის გათავისუფლება იყო.

„დამარხული ვაზის“ კითხვისას ამ ნარატივმა კვლავ გაიელვა. მთავარი გმირის მშობლები, მამიდა-ბიძები სამეგრელოდან და იმერეთიდან ჩასული ადამიანები აღმოჩნდნენ. ამან მე-20 საუკუნის ცხრაასიანი წლების ქართულ და რუსულ პრესაში გახმაურებული ერთი ამბავი გამახსენა. იმ ამბავმა მაშინ, იმპერიულ ეპოქაშიც, არა მარტო ქართველი და რუსი ჟურნალისტები, არამედ

რუსეთის დუმის დეპუტატებიც კი ქართველების მხარეს დააყენა. ხელისუფლებამ, სოხუმთან ახლოს მდებარე, დაუსახლებელ, ჭაობიან, ყველასაგან დაუნუნებულ მიწაზე, სოფელ პარნაუთში ქართველები ჩაასახლა. 70 წლის მანძილზე მათ იქაურობა ააყვავეს და ნამდვილ ოაზისად აქციეს. იმპერიის მმართველებმა ამის შემდეგ მათ იქიდან გამოყრა და იქ რუსი გლეხების ჩასახლება დააპირეს...

საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ მოწყობილ შეხვედრებზეც ჩვენ ყველაზე ნაკლებს ვლაპარაკობთ იმაზე, რომ აფხაზეთი აფხაზეთა და ქართველთა საერთო სახლია ათეულობით საუკუნის განმავლობაში, რომ იქაური მართლმადიდებლური ეკლესია-მონასტრები ჩვენი ისტორიის მნიშვნელოვანი ნაწილი და იდენტობის ერთ-ერთი ნიშანია.

თუმცა, იქნებ, ამ წიგნთან დაკავშირებით ეს შენიშვნა არც იყოს რელევანტური, რადგან მისი ავტორების სურვილი იყო, შეექმნათ აპოლიტიკური წიგნი ძმათამკვლელ ომზე, ერვენებინათ კერძო ადამიანური ტრაგედიები, და, რამდენადაც შესაძლებელი იყო, გამოუვიდათ კიდეც...